

absolutnih številkah, razen padca števila židov za skoraj polovico (od 14 na 8)

– povečalo se je prebivalstvo za 1.901 prebivalca ali za 9,3 % (+853 ženske in + 1048 moških)

– katoliška cerkev je obdržala visok odstotek (od 99,92 % na 99,83 %) ob povečanju števila 1.877, kar pomeni ob skupnem povečanju prebivalstva v okrajnem glavarstvu le 24 ljudi ali za 1,3 % izpada od vsega povečanja prebivalstva

– opredelitev prebivalstva po občevalnem jeziku se je leta 1910 izvedla dosledneje kot leta 1880, ko je bilo precej »izgubljenih«, povečalo pa se je število ljudi, ki so se opredelili za nemški občevalni jezik (za 729 ali 195,42 %); število prebivalcev, ki so izpovedali slovenski občevalni jezik je naraslo za 337 ali 1,3 %

– razmerje med nemškim in slovenskim občevalnim jezikom je bilo leta 1880 še 1 : 31,9 za slovenski, leta 1910 pa le 1 : 16,5 v prid

slovenskega jezika

– število tujcev se je nedvoumno povečalo z verjetnih 464 v 1880 letu na 1.311, kar je porast za 282,5 % ali za 847 prebivalcev.

Prikazani demografski podatki za okrajno glavarstvo so istočasno tudi poizkus statistično-analitične obdelave teritorija, pri čemer je bila orisana njegova nacionalna in jezikovna opredelitev ter prikazane razvojne tendence v tem prostoru.

Drugi vidiki teh rezultatov so bili delno že obdelani, posebej natančno z vidika delovanja Okrajnega sodišča v Ljutomeru med leti 1900 do 1914.³

OPOMBE

1. Special Ortsrepertorium für 1880, 1890, 1900 und 1910 — 2. Ivan Rihtarič: Prispevek k nastanku trga Gornja Radgona, Kronika 2–3/1985 — 3. Okrajno sodišče Ljutomer in raba jezika (1900 – 1914); magistrska naloga, obranjena na Oddelku za zgodovino FF v Ljubljani 28. 6. 1989

TRG LJUTOMER V PRVIH LETIH SLOVENSKE TRŠKE UPRAVE

MIROSLAV NOVAK

Bogato in izredno dobro ohranjeno arhivsko gradivo trga Ljutomer lahko razdelimo na dva dela, ki sta skozi zgodovino doživela različno usodo. Starejše arhivsko gradivo, ki obsega trideset pergamentnih in štiri papirne listine iz obdobja od 1396 do 1838 ter 156 škafel spisovnega gradiva iz 16. do 19. stoletja, je bilo v letih 1891 in 1894 izročeno v hrambo Štajerskemu deželnemu arhivu v Gradcu. Šele po drugi svetovni vojni je bilo to gradivo na podlagi restitucije vrnjeno in ga sedaj hrani Pokrajinski arhiv Maribor.¹

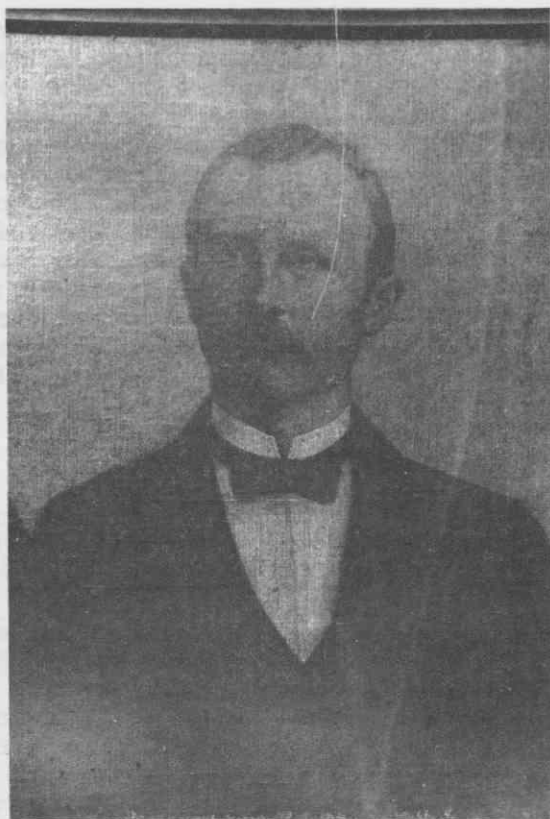
Drugi del ali mlajše arhivsko gradivo, ki je omejeno predvsem na prvo polovico 20. stoletja, se je na srečo ohranil skozi vihro druge svetovne vojne pri trški občini in je bil nato predan v Pokrajinski arhiv Maribor. Za to gradivo je značilno, da ga raziskovalci do sedaj niso kaj prida uporabljali, je pa pomembno, ker se fond Sreskega načelstva Ljutomer skorajda ni ohranil. V nadaljevanju je nanizanih nekaj manj znanih zanimivosti iz življenja in dela prvih let slovenske uprave trške občine, ki jih najdemo bodisi v prepisih originalnih dokumentov, bodisi v povzetkih oziroma omembah v zapisnikih trškega sveta.

Županske posle je med prvo svetovno vojno opravljal Julius Thurn, člani sveta pa so bili dr. Ernst Schwarz, Oswald Hoenigmann, Anton Arnovšek, Ludvik Babnik, Fric Dijak,

Anton Misja, Albert Novak, Jožef Novak, Alojz Rajh, Johan Reisinger, Josef Strasser, Franc Zacherl, Mathias Stermann, Viktor Kukovec in Johan Erjavec. Zapisnike sej trškega sveta so v tem času pisali v nemškem jeziku. Šele na seji trškega sveta dne 18. marca 1918 so slovensko orientirani člani trškega sveta predložili prvi slovensko pisani dokument v vezani zbirki sejnih zapisnikov, ki ga v celoti objavljamo.

»Podpisani odborniki 3. volilnega razreda trga Ljutomer, ki zastopamo po številu sigurno večino vseh davkoplačevalcev kakor tudi prebivalstva občine sploh, predlagamo k edini točki dnevnega reda današnje izredne seje občinskega odbora sledečo resolucijo:

Občinski zastop trga Ljutomer priznava, da so vsi narodi, kakor veliki tako tudi majhni, v vsakem oziru povsem enakopravni in da imajo vsi popolnoma enako pravico do samoodločbe. V popolnem prepričanju, da se zmore le iz medsebojnega priznanja popolne enakopravnosti in iz vzajemnega uvaževanja povsem svobodne samoodločbe vseh narodov razviti njih prava svoboda in bratstvo, medsebojno spoštovanje, vseobči mir in pravo človečanstvo, – dalje v svojem stremljenju po splošnem in trajnem miru, ki naj odstrani vse krivice in vsako nasilje in nadvlado narodov nad narodi in ki naj zajamči v smislu prave

Fric Dijak, portretiran leta 1912

demokracije vsem narodom kakor tudi vsem narodnim manjšinam samostojni in svobodni razvoj in neovirano prijateljsko tekmovanje v kulturnem in gospodarskem napredku v korist vesoljnega človeštva, – in končno v trdnem pričakovanju, da je le z ustanovitvijo skupne samostojne države za vsa tri jugoslovanska plemena avstro-ogrške monarhije pod žezlom habsburške dinastije in v okviru avstrijske monarhije zajamčen obstanek slovenskemu narodu, ki ima, če tudi majhen, ravno tako pravico živeti kakor vsak drugi narod, – izjavlja občinski zastop Ljutomerski slovesno, da se z deklaracijo, podano v avstrijskem državnem zboru dne 30. majnika 1917 po državnoborski delegaciji združeni v jugoslovanskem klubu povsem strinja in se isti v celem obsegu zadostno in z navdušenjem pridružuje.

V Ljutomeru dne 18. marca 1917«.²

Podpisani so Anton Misja, Ludvik Babnik, Alojz Rajh, Viktor Kukovec, Franc Zacherl, in Fric Dijak.³ Avtor resolucije je bil verjetno Anton Misja.

Nemško orientirani člani pa so se opredeljevali za »mariborsko resolucijo«, ki se je zavzemala za nedeljivost Štajerske v okviru nemške Avstrije. Po glasovanju za eno ali drugo resolucijo so bili poslanci slovenske opredelilne poraženi.⁴

Toda socialdemokrat Viktor Kukovec je že pol leta zatem z odločno akcijo⁵ zamenjal župana Juliusa Thurna z narodno zavednim

Antonom Misjo. Sprememba oblastne garniture v trgu Ljutomer je bila izvedena v romantično sentimentalnem tonu, saj arhivski vir poroča, da je župan Julius Thurn »ves pobit sedel v fotelj. Solze so mu zalile oči. Tudi Kukovcu je bilo nekako tesno pri srcu... Najprej v slovenskem potem pa v nemškem razglasu se je župan poslovil od tržanov. A. Misja je takoj prevzel posle ter skrbel v prvi vrsti za mir in red.«.⁶

Prvi zapisnik seje trškega sveta⁷ v slovenskem jeziku je z dne 16. novembra 1918. Na tej seji so bili navzoči občinski poverjenik⁸ Anton Misja »in po njem imenovani posvetovalci za občinsko upravo g.g. Babnik Ludvik, Dijak Franc in Kukovec Viktor.«⁹ Že na seji trškega sveta 5. avgusta 1919 so sprejeli sklep, da se svet zaradi lažjega in tekočega poslovanja razširi za tri člane. Predlagani so bili Alojz Krajnc, Franc Stajnc, Fran Zacherl.¹⁰

Glavni viri dohodkov trške občine so bili iztržki od prodanega vina iz vinogradov na Gomili in v Brebrovniku,¹¹ najemnine trških nepremičnin, prodaje lesa iz trških host in različne takse. Tako je bilo treba plačati:

1 a) za prostovoljen sprejem tuzemca v domovinsko zvezo 200 K

b) za zagotovitev sprejema inozemca v domovinsko zvezo 1000 K; ako nasledujejo prostovoljno sprejetega tuzemca ali inozemca, kateremu se je zagotovil sprejem v domovinsko zvezo, obenem v domovinski pravici druge osebe, ne sme skupna taksa (rodbinska taksa) presežati štirikratne, za eno osebo določene takse; če inozemec, kateremu se je zagotovil sprejem v domovinsko zvezo, ne dobi jugoslovanskega državljanstva, se mu plačana taksa vrne

2) za vsak razglas z nabitkom na občinsko tablo 4 K

3 a) za prostovoljno dražbo premičnin ali za prostovoljno zakupovanje nepremičnin 2 % izkupila ali zakupnine, najmanj pa za vsakega pol dne 20 K

b) za izklicevalca se plača za vsakega pol dne 10 K

4) za ogled na mestu v stavbnih ali drugih zadevah strank 50 K

5 a) za odobritev razdelilnega načrta (parcelizacije) 100 K

b) za določitev stavbne črte in nivela, če se izvrši ločeno od stavbne dovolitve 100 K

c) za stavbno dovolitev
– pri novih stavbah 50 K

– pri prezidavah ali pri bistvenih popravah ali prenavedbah 30 K

d) za dodelitev stanovanja in porabe 10 K; ako je treba vsled uime graditi nove stavbe ali stare prenavljati, so te stavbe proste takse

6) za izdajo domovnice (domovinskega lista) se plača za tiskovino 2 K

7) za uradni prepis sejnega zapisnika ali drugih uradnih spisov, za vsako čeprav le za

četo stran 2 K

8) za vsako vročitev povabil ali drugih uradnih spisov, razen če gre za vročbe, ki se morajo v javnih zadevah izvršiti na zahtevo drugih oblastev, uradov in občin, v kraju uradnega sedeže 2 K; v ubožnih zadevah se ta taksa ne pobira

9) za izdajo izpričeval, certifikatov in drugih uradnih potrdil 2 K; v ubožnih zadevah se ta taksa ne pobira

10) za prireditve splošno pristopnih plesnih zabav za en dan 50 K, poleg tega za vsakega godca 20 K

11) če so gostilne in kavarne odprte čez policijsko uro, se plača za vsako noč 20 K; kadar se pri tem ne prekoračijo tri ure, se plača za vsako uro 5 K

12) za tombolo, kegljanje na dobitke, streljanje na dobitke in sploh za vsako igro na dobitke 20 K

13) za tekmovalno vožnjo ali za tekmovalno jahanje 50 K

14) za prireditve umetnega ognja, bakljade ali za javne zabavne obhode v preoblekah 20 K

15) za slovesno praznovanje svatbe 20 K

16) za predstave v gledališčih, cirkusih in varijetjih in za koncerte, od vsake predstave 20 K; ako se take predstave prirede v dobrodelne namene, so oproščene občinske takse, vendar pa ima županstvo pravico zahtevati dokaz, da se je čisti dohodek tudi resnično uporabil za dobrodelne namene

17) za posestnike menezarij, vrtiljakov, streljšč, panoram, gugalnic in marionetnih gledališč, telovadcev, brzotekov, čarodejev i.t.d., potem za predstave z električnimi in elektrotehničnimi aparati (n.pr. s kinematografi) in enake umetniške prireditve za vsak dan 20 K

18) I. za živinski in mesni ogled pri mesarjih:

a) za vsako veliko žival 5 K

b) za vsako malo žival 2 K

II. za izvedenski ogled vsake živali pri posestnikih, preden se izda za njo živinski potni list

a) za konja 5 K

b) za vsako veliko žival 2 K

c) za vsako malo žival 1 K

Za ogled več živinčet enega in istega posestnika naenkrat ne sme ogledna pristojbina presežati desetkratne, za ogled črede (to je najmanj 30 glav iste vrste in istega posestnika) pa ne dvajsetkratne pristojbine, ki je dovoljena v enak namen za ogled posamičnih živali iste vrste.

19) za izdajo živinskega potnega lista brez ozira na število živinčet 2 K

20) za vsakega psa 8 K

Kdor ukoristi taksi zavezane pravice brez dovolitve (sodelovanja) občinskega urada ali, če to po veljavnih predpisih ne bi bilo potrebno, brez prejšnjega naznanila občinskemu

uradu, plača takso v dvojnem znesku.

Zelo natančno je bil določen tudi cenik javne tehtnice. Takse za tehtanje so se konec leta 1920 gibale od 80 vinarjev do 2 kron.¹²

Občina je imela veliko različnih izdatkov. Naštejmo le nekatere: tako je 500 kron darovala za vzdrževanje vpoklicanega vojaštva novembra 1918, 20 kron podpore Zavodu za slepe v Gradcu,¹³ skrbeti je morala za plače in doklade občinskih uslužbencev – straževodja, občinskega redarja, poljskega in gozdnega čuvaja, občinskega tajnika, hlapca, za osebje v elektrarni, za nagrade in potne stroške članov trškega sveta, za opravljanje županskih poslov, za različne odškodnine, za socialne podpore, itd.

Zaključni račun občine za leto 1918 nam pove, da so se izdatki pokrili s prihodki, v blagajni pa je ostalo še 113 kron in 59 vinarjev,¹⁴ leta 1919 pa celo 64.793 kron in 85 vinarjev.¹⁵

Največje in najsodobnejše trško podjetje je bila elektrarna in z njo povezano električno omrežje. Delavci, zaposleni v trški elektrarni, so imeli status občinskih uslužbencev, zato jih je trški svet razporejal na delovna mesta, jim določal višino plač, pa tudi odpuščal z dela z enomesečnim odpovednim rokom.

Za strokovno in tehnično plat delovanja elektrarne in za trško električno omrežje je skrbel vodja elektrarne,¹⁶ njemu je pomagal pomožni inštalater.¹⁷ Poleg vodje elektrarne in pomožnega inštalaterja je bil v elektrarni zaposlen še kurjač. Za opravljeno delo je trški svet v začetku leta 1919 obljubil vodji elektrarne »300 K stalne plače na mesec, od 1. maja tekočega leta prosto stanovanje s pritlikino v elektrarni, letno 10 kubičnih metrov drv, polovico njive nasproti Pekarjeve hiše v hasnovanje, in polovico zaslužka od inštalacij, to je 2 kroni od delovne ure, druga polovica pa pripada občini.«¹⁸ Pomožni inštalater je zaslužil prav tako dve kroni na uro, ni pa imel drugih bonitet.¹⁹

V obdobju od 1918 do 1920 je moral trški svet odkloniti več prošenj za službo kurjača v elektrarni. Velik interes za to delovno mesto si lahko razlagamo z relativno dobrim zaslužkom. V začetku leta 1919 je kurjač prejemal 180 K na mesec, 10 kubičnih metrov drv na leto in v hasnovanje polovico njive nasproti Pekarjeve hiše.²⁰

Uporabnikom so različno obračunavali električno energijo in to pavšalno ali pa na podlagi ugotovljene porabe s pomočjo števcev. Tovarnarju Ignacu Sinigoju so tako zaračunali »toliko konjskih sil, kolikor jih zavarovalna žica vzdržati in prenašati zmore.«²¹ Zaradi različnega obračunavanja porabljene energije je šest tržanov vložilo prošnje z željo, da bi plačevali porabljeno energijo elektromotorjev po pravičnih cenah. Glede na splošno pomanjkanje materiala »kakor kamnita,

tako sirovega olja«, svojih motorjev niso popolnoma izkoriščali, zato je trški svet sklenil, da se prispevki znižajo samo za gospodarske motorje na 5 kron po konjski sili.²² Cena električne energije se je zviševala v skladu z zvišanji obratovalnih stroškov, vendar ne za vse porabnike enako. Na seji trškega sveta dne 29. maja 1920 je predsednik ugotovil, da je »sedanja pavšalna cena nepravilna v odnosu na ceno energije, ki se ugotavlja s števci. Cena za pavšalno elektriko se je povečala že na seji dne 19. novembra 1919 za 150 %, 30. januarja 1920 pa še za 50 %, medtem pa se je cena porabljene energije, ki se ugotavlja s števci zvišala samo za 50 %. Trški svet je nato soglasno sprejel sklep, da se cene ne glede na načine ugotavljanja porabljene energije procentualno enako zvišujejo.²³

Seveda je imela elektrarna poseben režim obratovanja, zato so morali porabniki energije izven obratovalnega časa posebej zaprositi trški svet za električno energijo. Tako je bilo lastnikom motorjev z mlatilnicami ves dan omogočeno nemoteno delo v času spravila zrnja.²⁴ Ferdinandu Kosiju, lastniku kino gledališča, pa je trški svet dovolil uporabljati električno energijo za štiri predstave na teden po navadni ceni in sicer po 2 kroni 80 vinarjev za kilovat, za žarnico na ulici pa so pavšalno zaračunali 9 kron mesečno. Vodja elektrarne je moral napraviti vse potrebno, »da ob času predstav električni tok regulira tako, da se drugim konsumentom vsled tega luč ne poslabša.«²⁵

Delovanje elektrarne trški občini ni prinašalo dobičkov. Leto 1918 je zaključila z izgubo 1 krone,²⁶ leto 1919 pa kar z 18.990 kronami in 87 vinarji.²⁷ Edino na podlagi nerentabilnosti trške elektrarne si lahko razlagamo akcijo povezovanja predstavnikov trga Ljutomeru z mestnim zastopom Ptuj in drugimi zainteresiranimi glede razširitve električnega omrežja elektrarne Fala na obravnavano področje.²⁸

Trški svet se je ukvarjal tudi s kmetijsko politiko. Na seji dne 30. januarja 1920 so ugotovili, da v trgu potrebujejo:

300 motik, 100 lopat, 100 sekir, 10 plugov, 50 kos, 3 kosilnice, 5 strojev za luščenje koruze, 2 trijarja in 5 reporeznic.²⁹ Ko pa je okrajni komisar za agrarne operacije v Mariboru predlagal komasacijo zemljišč v občini Ljutomer, je bil trški svet mnenja, da le – ta ni izvedljiva.³⁰

Iz prej navedenega cenika taks je razvidno, da je bilo pridobivanje domovinske pravice lahko tudi draga investicija. V prvih povojnih letih je trški svet obravnaval 18 prošenj, od tega jih je 12 pozitivno rešil, eno pogojno pozitivno, 5 pa jih je odklonil. Obrazložitve odklonjenih prošenj so bile v glavnem argumentirane s prekratim rokom stalnega bivanja državljana zaradi nedorečene zakonodaje gle-

de pridobivanja državljanstva.

Za red in mir v trgu je v prvi vrsti skrbel trški svet. Konec leta 1920 so izgnali zaradi tatvine zakonca F. in A. R. in sprejeli sklep, da je treba »tudi vsakogar, kdor nima v občini domovinske pristojnosti, pa bode zaradi tatvine kaznovan, iz občine izgnati.«³¹

V Ljutomeru je delovalo več ustanov bodisi na dobrodelnem bodisi na izobraževalnem področju.

– Siromašni sklad

Siromašnemu skladu je v letu 1918 ostalo 3.244 kron in 6 vinarjev³², v naslednjem letu pa celo 5.949 kron in 71 vinarjev.³³

– Dr. Gottweisova bolnišnična ustanova

Dr. Gottweisova ustanova, ki je oskrbovala trško bolnišnico, je imela v letu 1918 9.499 K 82 v prejemkov in 2.818 K 80 v izdatkov,³⁴ leta 1919 pa zaradi izredno dobre vinske letine kar 52.445 kron in 57 vinarjev prihodkov in samo 2.802 kron in 1 vinar izdatkov.³⁵ Zaradi visokega pozitivnega salda je trški svet sklenil, da si občina kratkoročno sposodi iz sklada 48.000 kron za pokritje tekočih občinskih stroškov stroškov elektrarne. Posojilo naj bi občina vrnila z obrestmi vred, potem ko bi prodala vinski pridelek leta 1920.³⁶ Istega leta so iz vinograda dr. Gottweisove bolnišnične ustanove v Desnjaku na javni dražbi prodali 902 litrov vina po 20 kron.³⁷

– Dr. Gottweisova šolska ustanova

Dr. Gottweisove meščanska šolska ustanova je imela v letu 1918 8.4237 K 61 v prihodkov in 6.829 K izdatkov,³⁸ v letu 1919 je imela ustanova le 2.001 krono in 13 vinarjev prihodka ter samo 800 kron izdatkov.³⁹

– Pokopališki fond

Pokopališki fond je imel v letu 1918 1.872 K ostanka,⁴⁰ v letu 1919 pa 2.087 kron in 2 vinarja.⁴¹

– Volilo gospe Hedvike Grafskopf

Volilo gospe Hedvike Grafskopf za občinske siromake je znašalo 1.000 avstrijskih kron. Občinski svet je bil v dilemi, ali naj takoj zamenja denar, ali pa naj počaka, da se izboljša valutna razlika.⁴⁴

– Ubožna hiša

Trški svet je vzel na znanje poročilo o prepirih med ženskami v ubožni hiši.⁴³

– Gasilsko društvo

Pred in med prvo svetovno vojno je v Ljutomeru delovalo nemško gasilsko društvo, zato so sredi leta 1919 poverili reorganizacijo Janku Dijaku. V obdobju, ko v trgu ni bilo organizirane gasilske službe, so ustanovili poseben sklad v višini 500 kron. S tem denarjem

naj bi se plačali tisti gasilci, ki bi pri eventuelnih požarih ponoči stražili ali bi bili potrebni pri gašenju še naslednji dan. V drugi polovici leta 1920 je novoustanovljeno gasilsko društvo predložilo potrjena pravila delovanja trškemu svetu in od njega prosilo, da se mu izroči gasilsko orodje in celotno premoženje razpuščenega društva Freiwillige Feuerwehr, kar je trški svet tudi odobril.

– Obrtna nadaljevalna šola

V šolski odbor obrtne nadaljevalne šole so izvolili Viktorja Kukovca,⁴⁴ na eni izmed naslednjih sej trškega sveta pa je le ta prispeval 500 kron za šolsko leto 1920 in 1921.⁴⁵

– Meščanska šola

Trška občina se je z izjavo dne 24. avgusta 1919 skupaj z okrajno posojilnico in okrajnim zastopom zavezala vzdrževati meščansko šolo. Trški svet je izvolil v vzdrževalni odbor Antona Misjo in Viktorja Kukovca.⁴⁶

– Murski sokol

V začetku leta 1919 je Murski sokol zaprosil za dodelitev telovadnih prostorov. Posestnik Ludvik Babnik je predlagal, da se zapleni telovadnica v prejšnji nemški šulfereinski šoli, hišna številka 160 in se da v najem za določeno najemnino. Ta sklep je bil soglasno sprejet.⁴⁷

– Narodna čitalnica

Trški svet je omogočil Narodni čitalnici v Ljutomeru osnovne pogoje za delovanje. Brezplačno ji je dovolil uporabljati veliko omaro v občinski pisarni, katero je prej uporabljala tudi Südmärkische Volksbücherei v Ljutomeru za knjižnico. Na razpolago pa je dal občinsko pisarno za izposojanje knjig pod pogojem, da le-to ne bo motilo občinskega poslovanja. Prostorski problem čitalnice so nameravali dokončno rešiti, ko bi se iz sobe v prvem nadstropju občinske hiše izselil kurjač, ki je bil zaposlen v trški elektrarni. Sobo naj bi čitalnica brezplačno uporabljala kot društveni prostor.⁴⁸

– Plesna šola

Okrajno glavarstvo je kar dvakrat zapored zahtevalo mnenje trške občine o krajevni potrebi plesne šole v Ljutomeru. Prosilca sta bila Maks Cvetko in Bruno Rotter. Trški svet je ugotovil, da za plesno šolo obstaja krajevna potreba, zato je na oba spisa odgovoril pozitivno.⁴⁹

Prošnji Josipine Pogruic, posestnici iz Ljutomera, ki jo je vložila pri okrajnem glavarstvu za podelitev gostilničarske koncesije na hišno številko 105 v Ljutomeru, trški svet ni ugovarjal, ugotovil pa je tudi, da za prodajanje žganih pijač na drobno ni nobene krajevne

potrebe, vendar pa nima nič proti, če se »žgane opojne pijače dodajajo kot dodatek k čaju in kavi«.⁵⁰ Nasprotno pa prošnji Julija Strasserja za podelitev gostilniške koncesije ni ugodil z obrazložitvijo, da pred gostilno ni dovolj prostora, »da bi vozovi lahko stali ob strani ceste.«⁵¹ Sredi leta 1920 pa je trški svet podprl prošnjo Marije Seršen iz Ljutomera za podelitev gostilničarske in krčmarske koncesije na hišo številka 70 z obrazložitvijo, da je »prosilka samosvoja, zanesljiva in neoporečna. Hišna številka 70 v Ljutomeru je sposobna za gostilničarski obrt, je zidana ognjevarno in se policijsko lahko nadzoruje. Pred hišo je prostora dovolj, da vozovi lahko ob strani ceste stojijo. Ne o prosilki ne o njenih rodovincih živečih z njo v jedni družini niso znane takšne stvari, radi katerih bi se smelo misliti, da bi se rabil obrt za prepovedane igre, pijančevanja in nesramnosti«. Trški svet je ugotovil krajevno potrebo za ureditev take gostilne, ker se koncesija, podeljena na hišo številka 13, ki je last Alojza Krajnca, ni izvajala.⁵²

Ludvik Mohorič, Marija Maretič in Matija Rižnar so v začetku leta 1920 prosili za ustanovitev komisijskih trgovin. Trški svet je sklenil, da v Ljutomeru ne bodo ustanavljali tovrstnih trgovin, ker bi s tem prikrivali prekupčevanje in navijanje cen.⁵⁶ Enako je trški svet menil v primeru trgovca Andreja Robinščaka, ki je zaprosil za trgovino z živino in za trgovino z »deželjskimi pridelki na debelo«,⁵⁷ v drugi polovici leta 1919 pa je ugotovil, da v trgu obstoji potreba za podelitev koncesije za trgovino z mešanim blagom na debelo, za katero je zaprosil Viktor Kukovec.⁵⁸ Franjo Repič je konec leta 1920 zaprosil za koncesijo za »trgovino s kolonijskim, specarijskim, materialnim in manufakturnim blagom in z deželniimi pridelki na debelo«. Zaradi »prejšnje poizvedbe in ogleda obratnih prostorov« se niso takoj odločili.⁵⁹ Na naslednji seji so sprejeli sklep, da so prostori lokala primerni in da obstaja krajevna potreba za tako trgovino.⁶⁰

Zaradi spremenjenih političnih razmer so člani trškega sveta v začetku leta 1919 ugotovili, da ljutomerska hranilnica ne bo zmogla vzdrževati trškega zdravnika dr. Adolfa Falta s podporo, ki je znašala 1.200 kron, zato so jo s 1. 1. 1919 ukinili.⁶¹ Naslednje leto so zdravnika odstavili, zdravstveni okraj Ljutomer – trg pa združili z zdravstvenim okrajem Ljutomer-okolica.⁶² Novi okrajni zdravnik dr. Haring je že takoj na začetku opozoril, da je bil viadukt pri hranilnici velikokrat onesnažen. Trški svet je sklenil »v viaduktu nabiti svarilno tablo s prepovedjo onesnaževanja pod globo 20 K, oziroma 24 ur zavora.«⁶³

Na koncu bi veljalo omeniti še naprežanje vodstva trške občine za ureditev poljske železnice in za železniško povezavo Murska Sobota – Ljutomer – Ormož ter za ureditev kopalnišča na Globetki. Na socialnem področju so

dokaj uspešno pomagali socialno ogroženim tržanom z dodelitvami denarnih ali materialnih pomoči in z iskanjem skrbnikov ali varuhov. Trški svet je bil zadolžen za sezname begunskih družin, ki so konec leta 1918 še potrebovale begunsko podporo,⁶⁴ za njihovo nastanitev in preselitve⁶⁵ ter za razdelitev izkaznic za cenejši sladkor in moko, »ki se bodo razdelile med begunce, uradnike učitelje in najpotrebnejše osebe v občini«.⁶⁶

OPOMBE

1. Dr. Jože Mlinarič, Trg Ljutomer 1396–1927, katalog k razstavi, Maribor 1986 — 2. Bodisi, da je napaka pri pisanju, bodisi da je izkrivljen datum. Pravilno 1918 — 3. Zapisnik z dne 18. 3. 1918 — 4. Zapisnik z dne 18. 3. 1918 — 5. 2. novembra 1918 — 6. Prevrat v ljutomerskem okraju, zapisal Jan Baukart, Ma/93, Zbirka Prevratni dogodki na Slovenskem Štajerskem, Pokrajinski arhiv Maribor — 7. Trški svet se je v novi državni skupnosti najprej imenoval občinsko posvetovalstvo, nato občinski svet, od leta 1920 gerentski svet trške občine — 8. Na drugi seji se je imenoval vladni občinski poverjenik, nato se je preimenoval v vladnega poverjenika in v letu 1920 nosil naslov gerent v vlogi predsednika trškega sveta — 9. Zapisnik z dne 16. 11. 1918 — 10. Zapisnik z dne 5. 8. 1919 — 11. Leta 1919 so prodali skupaj 4.442 litrov vina. Glej zapisnik z dne 12. 11. 1920 — 12. Zapisnik z dne 29. 12. 1920 — 13. Zapisnik z dne 16. 11. 1918 — 14. Zapisnik z dne 5. 8. 1919 — 15. Zapisnik z dne 10. 7. 1920 — 16. Najprej je to delo opravljal Alojz Grassmug, a so ga zaradi pijančevanja in nepokorš-

čine na izredni seji trškega sveta dne 30. 3. 1919 zamenjali z Martinom Čosičem — 17. Konec leta 1918 je to delo opravljal Friderik Mäst — 18. Zapisnik z dne 30. 3. 1919 — 19. Zapisnik z dne 13. 12. 1918 — 20. Zapisnik z dne 12. 2. 1919 — 21. Zapisnik z dne 6. 5. 1919 — 22. Zapisnik z dne 12. 2. 1919 — 23. Zapisnik z dne 29. 3. 1920 — 24. Zapisnik z dne 5. 8. 1919 — 25. Zapisnik z dne 5. 8. 1919 — 26. Zapisnik z dne 5. 8. 1919 — 27. Zapisnik z dne 10. 7. 1920 — 28. Zapisnik z dne 14. 1. 1920 — 29. Zapisnik z dne 30. 1. 1920 — 30. Zapisnik z dne 29. 3. 1920 — 31. Zapisnik z dne 28. 12. 1920 — 32. Zapisnik z dne 5. 8. 1919 — 33. Zapisnik z dne 10. 7. 1920 — 34. Zapisnik z dne 5. 8. 1919 — 35. Zapisnik z dne 10. 7. 1920 — 36. Zapisnik z dne 4. 9. 1920 — 37. Zapisnik z dne 12. 11. 1920 — 38. Zapisnik z dne 5. 8. 1919 — 39. Zapisnik z dne 10. 7. 1920 — 40. Zapisnik z dne 5. 8. 1919 — 41. Zapisnik z dne 10. 7. 1920 — 42. Zapisnik z dne 14. 1. 1920 — 43. Zapisnik z dne 6. 5. 1919 — 44. Zapisnik z dne 13. 10. 1920 — 45. Zapisnik z dne 12. 11. 1920 — 46. Zapisnik z dne 19. 11. 1919 — 47. Zapisnik z dne 12. 2. 1919 — 48. Zapisnik z dne 12. 2. 1919 — 49. Zapisnik z dne 13. 10. 1920 — 50. Zapisnik z dne 12. 2. 1919 — 51. Zapisnik z dne 14. 6. 1919 — 52. Zapisnik z dne 10. 7. 1920 — 53. Zapisnik z dne 14. 6. 1919 — 54. Zapisnik z dne 10. 7. 1920 — 55. Zapisnik z dne 4. 9. 1920 — 56. Sklep na seji z dne 14. 1. 1920 in Zapisnik z dne 30. 1. 1920 — 57. Zapisnik z dne 29. 2. 1920 — 58. Zapisnik z dne 4. 9. 1920 — 59. Zapisnik z dne 13. 10. 1920 — 60. Zapisnik z dne 12. 11. 1920 — 61. Zapisnik z dne 12. 2. 1919 — 62. Zapisnik z dne 29. 3. 1920 — 63. Zapisnik z dne 29. 3. 1920 — 64. Zapisnik z dne 13. 12. 1918 — 65. Zapisnik z dne 6. 5. 1919 — 66. Zapisnik z dne 29. 3. 1920

STRANKE V PREKMURJU MED OBEMA VOJNAMA

FRANC KUZMIČ

S strankarsko družbeno ureditvijo nove države SHS je bilo priključeno k Jugoslaviji Prekmurje, novo področje, kamor so hodili predstavniki raznih strank iskat svoje pristaše, predvsem v času pred volitvami. Stranke so, kot pač stranke, v svojih programih obljubljale vse mogoče in nemogoče, kaj pa so v končni fazi izpolnile, je drugo vprašanje.

O politični osveščenosti po prvi svetovni vojni med najširšimi množicami v Prekmurju ne moremo govoriti.

V Prekmurju so med verskimi skupnostmi najštevilnejšiji katoličani, zato je povsem razumljivo, da se je tu prva pojavila Slovenska ljudska stranka (SLS). Stranko je vodil Kleklov dobri znanec iz mladosti dr. Anton Korošec. Klekl je imel sorodne poglede, zato se je takoj oprijel te stranke. To je v svojih spominih takole pojasnil: »Nastopil sem za

katoliško slovensko in hrvatsko ljudsko stranko. Njen program je bil podoben programu ogrske ljudske in krščansko socialne stranke, le da je vseboval še zahtevo po avtonomni federativni ureditvi države. Ta program je priznaval manjšinske pravice državljanov, ki niso bili slovenskega materinega jezika in se boril za uveljavitev teh pravic... Pisno in ustno sem vedno in odločno zahteval priznanje pravic madžarske manjšine, skupaj s poslancem Jeričem, tako v Beogradu, kakor tudi doma. Bili smo naziranj, da tisti ni kristjan, ki hoče vzeti kateremkoli ljudstvu to, kar mu je Bog dal, to je narodnost...«¹

Tako je že upokojeni župnik Jožef Klekl 5. januarja 1920 sklical v Soboti tabor zaupnikov Prekmurja, na katerem so ustanovili v sklopu SLS Kmečko zvezo za Prekmurje.² Klekl je hotel v zvezo pritegniti tudi evangeli-